

Педагогічні і конфліктні ситуації вчителя фізичної культури

Печко О.М.

Чернігівський державний інститут економіки і управління

Анотації:

Розкривається суть виникнення педагогічних і конфліктних ситуацій між вчителем і учнем. Розглянуті прийоми розв'язання та запобігання виникнення педагогічних і конфліктних ситуацій на заняттях з фізичної культури в школі. Виділено основні причини конфліктних ситуацій, а також ситуації діяльності, поведінки та відносин. Виокремлено прийоми впливу вчителя фізичної культури на особистість школяра. Доведено, що професія вчителя фізичної культури передбачає можливість конфліктних ситуацій.

Печко А.Н. Педагогические и конфликтные ситуации учителя физической культуры. Раскрывается суть возникновения педагогических и конфликтных ситуаций между учителем и учеником. Рассмотрены приемы разрешения и предотвращения возникновения педагогических и конфликтных ситуаций на занятиях физической культуры в школе. Выделены основные причины конфликтных ситуаций, ситуаций деятельности, поведения и отношений. Отделены приемы влияния учителя физической культуры на личность школьника. Доказано, что профессия учителя физической культуры предполагает возможность конфликтных ситуаций.

Pechko O.M. Pedagogical and conflict situations of teacher of physical training. The article reveals the essence of pedagogical and conflict situations between teacher and student. Considered ways of solving and preventing pedagogical and conflict situations in school. Principal reasons of conflict situations are selected, situations of activity, conduct and relations. The receptions of influence of teacher of physical culture are separated on personality of schoolchildren. It is well-proven that the profession of teacher of physical culture supposes possibility of conflict situations.

Ключові слова:

педагогічні і конфліктні ситуації, оцінювання, ефективність, протиріччя.

педагогические и конфликтные ситуации, оценивание, эффективность, противоречия.

pedagogical and conflict situations, evaluation, efficiency, contradictions.

Вступ.

Принципові зміни розвитку суспільства в Україні обумовлюють зростання важливості педагогічної праці вчителя фізичної культури як фахівця компетентного, творчого та активного, який на високому рівні володіє новітніми технологіями й методиками навчання, та спроможного здійснювати навчально-виховну діяльність із урахуванням здоров'язберігаючих технологій. Провідною спрямованістю фахової діяльності вчителя фізичної культури виступає його здатність професійно вирішувати навчально-виховні задачі як в межах школи, так і поза її межами, з урахуванням індивідуальних особливостей кожного окремого взятого учня.

Як і будь-яка педагогічна діяльність, професійна діяльність вчителя фізичної культури не сумісна із шаблоном, оскільки в його роботі майже не виникає таких ситуацій, вирішення яких вимагало б заучених форм поведінки, стандартних педагогічних дій, методів та прийомів.

Сучасні науковці (Ємець О.Й., Каплинський В.В., Карпюк Р.П., Матвієнко О.В., Слуцький В.М., Спирин Л.Ф., Шиян Б.М.) відмічають, що використання активних методів навчання під час підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання, ставлять його в позицію активного учасника педагогічного процесу.

Вирішення проблемних педагогічних ситуацій має сенс лише в тому випадку, коли на перший план виступає досягнення навчально-виховної мети. З цього випливає, що педагогічна ситуація – це своєрідна «клітина» педагогічного процесу, яка відтворює окремий елемент професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури і для якої характерні суттєві ознаки цілісного виховного процесу [2].

Важливим моментом у вивченні проблеми педагогічних і конфліктних ситуацій та їх природи є виявлення їх причин. Аналіз соціологічних і соціально-психологічних досліджень [8] дозволяє виділити наступні основні причини конфліктних ситуацій:

- соціально-економічні – конфліктні ситуації в сучасному суспільстві являють собою породження та прояв об'єктивно існуючих соціально-економічних протиріч;
- соціально-психологічні – потреби, мотиви, цілі діяльності та поведінки різних людей;
- соціально-демографічні – відмінності в установках, мотиви поведінки, цілі і прагненнях людей, обумовлених їх статтю, віком, належністю до різних національних утворень.

Конфліктна ситуація на відміну від педагогічної має більш загострене, часто до межі загострене протиріччя. Джерелами конфліктних ситуацій є загострені суперечності, розбіжність точок зору, цілей, підходів, бачення способів вирішення виробничих завдань, які так чи інакше зачіпають особисті інтереси, включаючи і керівника. Більшість викладачів фізичної культури, на жаль, не володіє глибокими знаннями про сутність і причини конфліктних ситуацій, прийомами і способами їх конструктивного вирішення.

Робота виконана у рамках дисертаційного дослідження «Формування професійного мислення майбутніх вчителів фізичної культури засобами педагогічних ситуацій», яке включене до плану наукових досліджень кафедри педагогіки психології та методики фізичного виховання Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета дослідження – узагальнення теоретичних положень про способи розв'язання педагогічних і конфліктних ситуацій в умовах професійної діяльності вчителя фізичної культури.

Об'єкт дослідження – педагогічна діяльність вчителя фізичної культури.

Предмет дослідження – педагогічні і конфліктні ситуації вчителя фізичної культури.

Результати дослідження.

Аналіз літературних джерел дозволив визначити основні взаємодії вчителя фізичної культури з учнями, які відбуваються в різних педагогічних ситуаціях. Найчастіше ці ситуації моделює і створює вчитель

сам і застосовує їх у педагогічних цілях. Нерідко вони можуть носити конфліктний характер. Серед потенційно конфліктогенних педагогічних ситуацій можна виділити ситуації діяльності, поведінки та відносин:

- ситуації діяльності можуть виникати з приводу навчальної та позанавчальної діяльності у випадках відмови учня виконати завдання. Це може відбуватися з різних причин: стомлення, труднощі в засвоєнні навчального матеріалу, невдале зауваження вчителя;
- ситуації поведінки виникають, як правило, у зв'язку з порушеннями школярами правил поведінки. Учитель фізичної культури не завжди знає обставини дитячого життя, лише здогадується про мотиви вчинків, не завжди представляє відносини між дітьми, тому помилки при оцінці поведінки або завищені вимоги викликають конфронтацію його діям з боку учнів;
- ситуації відносин виникають у тих випадках, коли навчальні відносини стикаються з міжособистісними, коли невинувато даються негативні оцінки не вчинку школяра, а його особистісним якостям [3].

Причиною конфліктної ситуації в школі може стати акселерація (прискорення росту і фізичного розвитку дітей у порівнянні з однолітками), так як вона не стільки прискорює загальне дозрівання організму, скільки посилює його дисгармонію з соціальним дозріванням і ускладнює перебіг підліткової кризи. Це ускладнює правильне виховання дітей. Педагогам стає все важче розуміти і внутрішній стан, і потреби учнів, спілкуватися з ними, керувати ними. Виникають конфліктні ситуації. Занадто жорстке або занадто лояльне ставлення до учнів викликає реакцію протесту, тому що в підлітковому віці діти оцінюють у вчителя, перш за все, людські якості. Він повинен розуміти своїх учнів, вести за собою, ставитися до них з повагою [10].

Можна зробити висновок, що сама професія вчителя фізичної культури передбачає можливість конфліктних ситуацій, де об'єктом можуть виступати право вчителя вимагати від учнів виконання навчальних завдань, виконання правил поведінки, право учнів і вчителя фізичної культури на почуття власної гідності, тобто можливість конфліктної ситуації закладена в його посадових функціях. Але, щоб виникла конфліктна ситуація, однієї педагогічної ситуації недостатньо: конфліктна ситуація може існувати задовго до того, як відбудеться пряме зіткнення опонентів [6].

Звернемося до шкільної практики: на уроці вчитель фізичної культури декілька разів зробив зауваження учневі, який не займався. На зауваження він не реагував, продовжував заважати іншим: сидів на гімнастичній лаві і відволікав учнів від виконання завдань заняття. Як ви думаєте – це конфліктна ситуація? Це ще не конфліктна ситуація, але в наявності педагогічна ситуація. Тут є суб'єкти – вчитель фізичної культури і учень і об'єкт – педагогічна ситуація (навчальна робота). Якщо учень її не виконує, вчитель наполягає на виконанні своїх вимог. Спробуємо спрогнозувати подальший розвиток подій: якщо в цьому

випадку школяр не змінює своєї поведінки, вчитель фізичної культури буде змушений застосувати заходи педагогічного впливу. У свою чергу учень на них буде якимось чином реагувати. Педагогічна ситуація в цьому випадку переросте в конфліктну ситуацію [5].

На думку фахівців (Леонова Н.І., Рибаківа М.М.), у свідомості підлітка вчитель фізичної культури має владу, розпоряджається покараннями і заохоченнями, є авторитетним джерелом знань у певній галузі, але повинен стати ще і товаришем, і другом. На думку дітей, ідеальний учитель фізичної культури – це людина, в якому:

- є здатність до розуміння, емоційного відгуку; є сердечність;
- професійна компетентність, рівень знань поєднуються з якістю викладання;
- присутність вміння справедливо розпоряджатися даною йому владою [10].

Але, природно, всі якості поєднуються в одній особі не так часто. Тому виникають конфліктні ситуації. Для вчителя важливо вміти запобігти таким ситуаціям, тому пропонується декілька рекомендацій щодо попередження конфліктних ситуацій:

- не намагатися за кожним негативним вчинком школяра бачити тільки негативні мотиви;
- ретельно готуватися до уроку, не допускати навіть найменшої некомпетентності у викладанні свого предмета;
- давати вказівки школярам опосередковано;
- використовувати спільну діяльність для встановлення більш тісного контакту з учнями та підвищення свого авторитету;
- поводитися коректно для підвищення рівня комунікації;
- використовувати спеціальні прийоми оцінки особистості школяра.

Неприйнятними є глобальна позитивна і глобальна негативна оцінки. Глобальна позитивна оцінка викликає почуття непогрішності, знижує самокритичність, вимогливість до себе, закриває шляхи для подальшого вдосконалення; глобальна негативна оцінка знижує у школяра віру в себе, викликає відразу до уроку фізичної культури загалом.

Важливо зазначити, що оцінювання результатів виконання завдань учнем має диференціальну функцію. Отже найбільш доцільні:

- парціальна позитивна оцінка, так що в підсумку особистість пишається своїми досягненнями в одній конкретній справі і разом з тим усвідомлює, що успіх не дає підстави для самозаспокоєння у інших справах;
- негативна оцінка, при якій учень розуміє, що в даному конкретному випадку він зробив помилку, яку можна виправити, так як для цього він має достатньо сил і можливостей.

Пряма (з назвою прізвища) і непряма (вказуючи ім'я) оцінки ефективні, якщо:

- учень домогся великих успіхів у навчально-спортивній діяльності завдяки особистій ініціативі і творчості і т.д. (можна оголосити про це на загаль-

ношкільної лінійці, у шкільній стінгазеті і т.д.);

- учень допустив серйозні прорахунки, головним чином не зі своєї вини, а через обставини з об'єктивних умов, то треба вказати сам факт порушення, не називаючи прізвиська школяра.

І в першому, і в другому випадках учні будуть вдячні вам за справедливую оцінку [1].

Зауважимо, що вчитель фізичної культури постає в думці школярів сильною особистістю і набуває авторитету на тривалий час.

Якщо все ж таки відбулася конфліктна ситуація то як правило вона, триває короткий час, що посилює напругу психологічного протистояння учня і вчителя фізичної культури. Процес конфліктної ситуації носить гострий характер і в разі поразки вчителя веде до втрати його авторитету серед учнів. Дуже важливо для вчителя фізичної культури вийти з конфліктної ситуації з гідністю і творчою задоволеністю своєю роботою у зв'язку з успішним захистом соціально цінних норм і провідних цінностей навчальної діяльності школярів [4].

Щоб виграти психологічне протиборство у зіткненні двох полярних систем і цінностей, які б з педагогічних не переросли у конфліктні, в науковій літературі, вчителю пропонується використовувати наступні прийоми впливу на особистість школяра:

- необхідно усунути реальний об'єкт педагогічної ситуації, корисно залучити в якості арбітра незацікавлену особу, потрібно зробити так, щоб один з конфліктуючих відмовився від предмета конфлікту на користь іншого. Постаратися докласти вольові зусилля, щоб в гострій ситуації стримати себе. Підліткова та юнацька аудиторія високо цінують спокій, «величну стриманість» і гумор педагогів у напружених педагогічних ситуаціях. не вступати в полеміку з опонентом, особливо якщо його дії не становлять загрози для оточуючих. Треба зробити вигляд, що Ви ніби не помічаєте порушника, хоча в той же час даєте зрозуміти, що добре бачите його дії. Сутність прийому в тому, що він підкреслює другорядність зухвалої поведінки порушника і тому педагогу начебто поки що не до нього.
- проявити по відношенню до школяра: спокійний тон, терпимість до його слабкостей, співчуття до його стану, участь, постійно підтримувати зворотній зв'язок, бути лаконічним, небагатослівним, при зверненні до учня так, щоб викликати нейтральну або позитивну реакцію з його боку [9].

Поведінка вчителя фізичної культури на першій (дословесній) фазі розмови має бути приблизно така: дати учневі виговоритися, не намагатися перекидати, перебити; уважно вислухати; тримати паузу, якщо він виявляє зайву емоційність, мімікою, жестами показувати, що ви розумієте його стан; зменшити соціальну дистанцію, наприклад, посміхнутися, наблизитися до нього, опинитися віч-на-віч, торкнутися, нахилитися і т.д.

На другій (словесній) фазі оперативні прийоми поведінки вчителя фізичної культури можуть бути, наприклад, такими: сказати про самопочуття, стан

учня; звернутися до фактів; визнати свою провину, якщо вона є; показати йому, що ви зацікавлені у вирішенні цієї проблеми; підкреслити спільність інтересів, цілей і завдань з учнем; розділити з ним відповідальність за вирішення проблеми; підкреслити кращі якості, які в ньому є і які допоможуть йому самостійно впоратися зі своїм станом; попросити в учня поради, як вам вчинити з ним, якби він сам вирішував свою ситуацію; обіцяти підтримку, якщо є можливість, вирішити питання відразу або пообіцяти це зробити в найкоротший термін [7].

Висновки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що кризові моменти вирішуються успішніше, якщо обидві сторони зацікавлені в досягненні деякого загального результату, який спонукає їх до співпраці. Досвід спільної діяльності в ім'я досягнення загальної мети зближує партнерів, дозволяє відкривати нові, додаткові способи подолання труднощів і неприємностей, пов'язаних з розв'язанням педагогічних і конфліктних ситуацій. Успішне вирішення спільних завдань підвищує також ступінь взаємної довіри, що полегшує ризик відвертості в спілкуванні. Це – момент надзвичайної важливості, оскільки люди часто навіть не уявляють собі, що можна співпрацювати з людиною, з якою знаходишся в конфліктних відносинах.

Подальші дослідження спрямовані на проведення експериментальної перевірки ефективності розв'язання педагогічних ситуацій студентами факультету фізичного виховання.

Література:

1. Боровик С.С. Конфліктна ситуація і педагогічний вплив / С.С. Боровик // Незалежний психолого-педагогічний журнал. – 1993. – № 6. – С. 36-40.
2. Ємець О.Й. Професійні ситуації вчителя фізичної культури / О.Й. Ємець, В.І. Скрипка. – Чернівці. – 2008. – 80с.
3. Журавлев В.И. Основы педагогической конфликтологии / В.И. Журавлев. – М.: Российское педагогическое агентство, 1995. – 184 с.
4. Конфликтология. Учебник для ВУЗов. Под ред. Ратникова В. П. – 2-е издание. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 511 с.
5. Каплинский В.В. Формирование коммуникативных умений будущего учителя на основе проблемных педагогических ситуаций: автореф. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / В.В. Каплинский. – Киев, 1993. – 24с.
6. Леонов Н.И. Конфликты и конфликтное поведение. Методы изучения. Учебное пособие / Н.И. Леонов. – СПб.: «Питер», 2005.
7. Матвієнко О.В. Методика конкретних педагогічних ситуацій / О.В. Матвієнко. – К.: – 2001. – 298с.
8. Мелибруда К.Я. Ты — Мы: Педагогические возможности улучшения общения. Поведение в ситуации конфликта / К.Я. Мелибруда. — М., 1986.
9. Орлова Э.А. Взаимодействие в конфликтной ситуации. Некоторые факторы, определяющие ход взаимодействия / Э. А. Орлова, Л. Б. Филинов // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. – М., 1982. – 354 с.
10. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе / М.М. Рыбакова. – М., 1991. – 126 с.

Надійшла до редакції 14.01.2011 р.

Печко Олександр Миколайович
alek.pechko@yandex.ua